

## LATVIJOS POŽIŪRIS Į 1923 M. KLAIPĖDOS ĮVYKIUS<sup>1</sup>

*Ēriks Jēkabsons*

Jau nuo 1919 m. pabaigos Baltijos valstybių, Lenkijos ir Lietuvos politikai dėjo pastangas, kad būtų sukurta stipri valstybių politinė ir karinė sąjunga. Susitarimas, pasiektas 1920 m. Buldurių konferencijoje, nebuvo ratifikuotas. Visos vėlesnės pastangos pasiekti Baltijos valstybių vienybę taip pat baigdavosi nesėkmingai – visų pirma dėl lietuvių ir lenkų konflikto. 1922 m. kovo mėnesį Varšuvoje pasirašyta politinė sutartis tarp Lenkijos, Estijos, Latvijos ir Suomijos netiesiogiai reiškė politinį Lietuvos izoliavimą, taip pat lėmė laikiną Lietuvos ir likusių Baltijos valstybių santykių atšalinimą bei jos suartėjimą su Sovietų Rusija. 1922 m. gruodžio mėnesį be rezultatų baigėsi Maskvos nusiginklavimo konferencija. Joje Lenkijos, Suomijos, Estijos ir Latvijos atstovai laikėsi bendros pozicijos, o Lietuva kaip visada parodė suartėjimo su Sovietų Rusija tendenciją.

Jau 1922 m. Latvijos užsienio reikalų ministerija aiškiai išreiškė pritarimą tam, kad Klaipėda priklausytų Lietuvai<sup>2</sup>. Latvijos suinteresuotumą lėmė, pirma, noras išspręsti Lietuvos ir Lenkijos konfliktą, kuris trukdė sudaryti Baltijos valstybių sąjungą, antra, simpatijos giminingai lietuvių tautai ir valstybei, trečia, likimas Klaipėdos krašte gyvenusių giminingų latviams kuršių, kurie savo kultūrinį savitumą galėjo plėtoti Lietuvoje, o ne Vokietijoje.

Klaipėdos įvykių metu Latvijos visuomeninė opinija iš esmės buvo palanki Lietuvai, kadangi šiuo atveju buvo sumažėjusi Vokietijos įtaka regione ir galima kylanti iš to grėsmė Latvijai. Tačiau negalima tvirtinti, kad Latvijos požiūris Lietuvos atžvilgiu buvo vienareikšmiškai teigiamas. Sausio 12 d. laikraštis „*Jaunākās Ziņas*“ rašė, kad Klaipėda Lietuvai turi priklausyti autonomiais pagrindais, tačiau kartu išreiškė pasipiktinimą tuo, kokiais metodais lietuviai siekia šito tikslo. Panašią mintį taip pat skelbė ir kiti Latvijos laikraščiai<sup>3</sup>.

Latvijos vyriausybė informaciją apie įvykius Klaipėdoje pirmiausia gaudavo iš Latvijos pasiuntinybės Kaune laikinojo vadovo Emilio Vygrabo (Emīls Vīgrabs) ir konsulinio agento Klaipėdoje Alfredo Misse (Alfrēds Misse), kurie pranešinėjo apie įvykius Klaipėdoje ir Kaune<sup>4</sup>. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas sienos su Lietuva apsaugai, kadangi lietuvių-lenkų susidūrimai neutralioje teritorijoje vyko visiškai netoli nuo Latvijos sienos. Tuo pačiu metu Lietuvos vyriausybiniams sluoksniams pradėjo būgštauti dėl neva padidėjusios Latvijos kariuomenės koncentracijos prie sienos su Lietuva. 1923 m. vasario 9 d. Latvijos užsienio reikalų ministerijos Politikos ir ekonomikos departamento direktorius Vilis Šūmanis (Vilis Šūmanis) pareiškė nusistebėjimą dėl tokių būgštavimų ir pabrėžė visiškai netikslią turimą lietuvių informaciją apie Latvijos kariuomenės koncentravimą Mažeikių kryptimi<sup>5</sup>. Svarbią informaciją į Rygą pateikdavo Latvijos pasiuntinys Varšuvoje Martinis Nukša (Mārtiņš Ņukša), taip pat ir kiti diplomatijos atstovai<sup>6</sup>.

Galima daryti išvadą, kad Klaipėdos įvykių metu ir sprendžiant Klaipėdos klausimą Latvijos pozicija iš esmės išliko nepakitusi. Jau nuo 1919 m. Latvija laikėsi formalaus neutraliteto lietuvių ir lenkų konflikto dėl Vilniaus atžvilgiu, nors neabejotina, kad tam tikrais laikotarpiais Latvijos pozicija palaikydavo Lenkijos pusę<sup>7</sup>. Latvija buvo suinteresuota bendradarbiauti su palyginus stipria Lenkija, kurios pagalba, kilus ginkluotam konfliktui su SSRS, būtų buvusi labai svarbi, ir kad Latvijos kaimynė pietuose Lietuva būtų nepriklausoma, kas savai garantuotų Latvijos valstybės nepriklausomybę. 1922 m. rugpjūčio 12 d. Latvijos pasiuntinių konferencijoje Latvijos užsienio reikalų ministras Zygfrydas Mejerovicus (Zigfrīds Meierovics) aiškiai suformulavo Latvijos poziciją lietuvių ir lenkų konflikto atžvilgiu: „Sentimentaliai istorinis-romantinis pretekstas – Vilnius įstūmė Lietuvą į nelaimę ir, jeigu ji kada nors tą Vilnių gaus, ji bus dar

nelaimingesnė valstybė“. Kaip vienintelį teisingą Lietuvos vystymosi kelią jis pripažino griežtai nacionalinę valstybę, tad žvelgiant iš ekonominio vystymosi taško Lietuvai nėra būtina turėti bendros sienos su Sovietų Rusija, tačiau yra būtina Klaipėda ir priėjimas prie jūros<sup>8</sup>. Tokį požiūrį išreiškė ir Latvijos diplomatinės atstovai.

Kiek pagrįsti buvo Latvijos ir Estijos būgštavimai dėl SSRS agresijos, rodo 1923 m. įvykiai – agresyvi politika metų pradžioje (taip pat pasiuntinybės Maskvoje darbuotojų areštai ir jų teismų procesai, armijos koncentravimas netoli sienos ir t.t.). Esant tokioms aplinkybėms, 1923 m. lapkričio mėnesį buvo sudaryta Latvijos ir Estijos karinės sąjungos sutartis, į ją buvo stengtasi įtraukti ir Lenkiją bei Lietuvą. Uždavinys buvo labai sudėtingas ir beveik neįgyvendinamas dėl lietuvių ir lenkų konflikto. Tačiau Latvija ir toliau stengėsi sutaisyti abi valstybes ir Klaipėdos įvykius traktavo kaip realią galimybę, galinčią išspręsti lietuvių ir lenkų konfliktą, kad paskui taptų įmanoma sukurti visų Baltijos valstybių sąjungą. Latvijos atstovai ir toliau aktyviai dalyvavo įvairaus lygio konferencijose su Lenkijos, Estijos ir Suomijos atstovais (pvz., 1923 m. liepos mėn. Rygoje, 1924 m. vasario mėn. Varšuvoje) bei atskirai su Estijos ir Lietuvos atstovais (1924 m. gegužės mėn. Kaune), tačiau svarių rezultatų tos konferencijos nedavė.

Negalima nuneigti atsargios Latvijos vyriausybės pozicijos Lietuvos užsienio politikos atžvilgiu. Ypač aiškiai tai buvo pastebima, kai Latvija reagavo į stipresnę „horizontalią“ politiką (orientacija į SSRS ir Vokietiją). Ypač Klaipėdos įvykių metu Latviją jaudino klausimas, kaip tie įvykiai paveiks viso regiono saugumą. Iš esmės Latvijos vyriausybė nepritarė Lietuvos pozicijai Vilniaus ir kt. klausimais. Vienintelis Lietuvos reikalavimas, kurį palaikė Latvija (tačiau nevienareikšmiškai), buvo Klaipėdos įtraukimas į Lietuvos sudėtį, nes tokį požiūrį lėmė geopolitiniai Latvijos interesai. Tačiau tai buvo suvokiama ne tik kaip Lietuvos nepriklausomybės stiprinimas, bet ir kaip būdas sumažinti Lietuvos vyriausybės ambicijas, nepagrįstai tikintis, kad Lietuva sušvelnins savo poziciją Vilniaus klausimu ir suartės su kitomis Baltijos valstybėmis. Latvijos požiūrį į Klaipėdos klausimo sprendimą akivaizdžiai iliustruoja valstybės pozicija Lietuvos ir Lenkijos konflikto atžvilgiu (daugiausia dėl konflikto besiformavusiai Lietuvos orientacijai į SSRS ir Vokietiją) ir taip pat bendra Latvijos pozicija Baltijos sąjungos sudarymo klausimu. Latvijos vyriausybė savo galimybių ribose stengėsi daryti viską (net prisiimti tarpininko įsipareigojimus), kad būtų išspręstas lietuvių ir lenkų konfliktas, kas ne tik būtų sureguliuavę padėti regione, bet ir padidinę pačios Latvijos tarptautinį prestižą (tokių veiksmų ėmėsi tiek pirmasis užsienio reikalų ministras Z. Mejerovicas 1919 – 1925 m.<sup>9</sup>, tiek paskutinis ministras Vilhelmas Munteris (Vilhelms Munters) 1938 m.). Visos šios politikos pretekstu tapo susirūpinimas dėl regione galimo karinio konflikto, kuris sukeltų grėsmę ne tik pirmoms įsitraukusioms į konfliktą valstybėms (pvz., Lenkijai), bet iš karto arba po kurio laiko ir Latvijai.

### Išnašos

- <sup>1</sup> Išsamiau žr.: Jēkabsons Ē. Klaipėdas jautājums un Latvija 1923. gadā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*. 2002. Nr. 4. P. 56 – 89.
- <sup>2</sup> Butkus Z. Latvijas diplomātiskā nostāja 1923. gadā Klaipėdas jautājumā. *Latvijas Vēsture*. 1992. Nr. 4. P. 20 – 21.
- <sup>3</sup> *Jaunākās Ziņas*. 1923 01 12, 15; *Latvijas Kareivis*. 1923 02 23, 24; 02 04, 09, 11.
- <sup>4</sup> Latvijas Valsts vēstures arhīvs (toliau – LVVA). F. 2575. Apr. 11. B. 14. L. 4 – 6, 11, 12.
- <sup>5</sup> Ten pat. L. 9, 17.
- <sup>6</sup> Ten pat. F. 2570. Apr. 5. B. 35. L. 94; F. 2575. Apr. 11. B. 13. L. 307 – 314.
- <sup>7</sup> Išsamiau žr.: Jēkabsons Ē. Latvia's position concerning the Vilnius question in the 1920's and 1930's. *Lietuvos diplomatiija XX amžiuje*. Vilnius, 1999. P. 71 – 82.
- <sup>8</sup> LVVA. F. 2575. Apr. 11. B. 11. L. 539.
- <sup>9</sup> Išsamiau žr.: Jēkabsons Ē. Latvijos ir Lietuvos santykiai 1919 – 1921 metais. *Lietuvos archyvai*. 1999. Nr. 12. P. 96 – 114.

## 1 dokumentas

Latvijas Valsts vēstures archīvs [Latvijas valstybės istorijos archyvas] (toliau – LVVA) F.  
2575. Apr. 11. B. 14. L. 4 – 6

Konfidencialiai

### Laikinojo Latvijos pasiuntinybės Kaune vadovo Vygrado pranešimas Latvijos užsienio reikalų ministerijos Politikos ir ekonomikos departamento direktoriui V. Šūmaniui

1923 m. sausio 12 d.

Didžiai gerbiamas pone direktoriau!

Papildydamas telegramą Nr. 462 š. m., turiu garbės pranešti, kad remiantis paskutinėmis žiniomis, gautomis iš Kauno, Klaipėdos krašte dabar yra tokia padėtis:

Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas atvirai pasiskelbė aukščiausia valdžia krašte vietoj direktorijos, esančios valdžioje iki šiol. Komitetas pradėjo skleisti savo įtaką, pradėdamas nuo pasienio rajono su Lietuva. Jis paėmė Lauksargius (dokumente – *Lauksargi*) ir Bajorus (dokumente – *Bajori*), taip pat Šilutę (dokumente – *Silute /Heydekrug/*) į savo rankas. Dabar maištininkai juda į krašto gilumą, kiek toli jie yra nuėję, nėra tiksliai žinoma. Klaipėdos miestas yra direktorijos rankose, kurią gina prancūzų kariuomenė (2 batalionai – apie 400 kareivių). Ji įsitvirtino plačiame ruože aplink Klaipėdą ir pasiruošė rimtai gynybai. Be to, į uostą atplaukė karinis laivas "Seine". Aukščiausiasis komisaras Petisnė išleido kreipimąsi į gyventojus laikytis rimties ir galų gale, kad jis iki paskutinio momento nepaliks savo posto. Remiantis paskutinėmis žiniomis, jis pradėjo derybas su maištininkais.

Šiandien šiuo klausimu aš kalbėjau su ministrų prezidentu (Ministru pirmininku – *vert.*) Galvanausku; jis kartoją jau visiems žinomus tvirtinimus, kad Lietuvos vyriausybė jokių būdu nedalyvavo šiame įvykyje, ir tai tėra tik aktyvi vietinių lietuvių veikla, nukreipta prieš okupacinės valdžios spaudimą ir besitęsiančią nepakeliamą ekonominę padėtį. Susikūrė keletas organizacijų, kurių tikslas buvo, išsprendus dabartinę padėtį, Mažąją Lietuvą prijungti prie Didžiosios. Galų gale visos tos organizacijos, matydamos, kad yra maža vilties pasiekti savo tikslą taikiu būdu, sukūrė vad. „Gelbėjimo komitetą“, kuris pradėjo sukilimą. Aišku, kad Lietuvos lietuvių simpatijos yra Klaipėdos brolių pusėje, tačiau vyriausybė iki šiol laikėsi neutraliai ir tęs tai ateityje.

Dėl Jūsų telegramoje minėto kareivių judėjimo (transporto) per Priekulę (Latvijos teritorija – *vert.*) ir jų sienos perėjimo Bajoruose, tai Galvanauskas paaiškino, kad galbūt kokia nors kariuomenės dalis buvo išsiųsta per Priekulę link sienos, tačiau Klaipėdos krašto sienos nei viena, nei jokia kita Lietuvos kariuomenės dalis neperėjo. Lietuviai, reikalaujant Prancūzijai (gauta Poincarė nota), dabar stiprina pasienio apsaugą, siekdami neleisti pereiti ginkluotiems asmenims. Tuo ir yra paaiškinamas paskutinių dienų karinis judėjimas. Tai yra oficialus paskutinių įvykių paaiškinimas.

Tačiau neoficialiomis žiniomis situacija yra kitokia:

Visų pirma Lietuvos vyriausybė jau iš pat pradžių agitavo Klaipėdos krašto gyventojus palaikyti jo prijungimą prie Lietuvos. Agitacija vis stiprėjo, apie tai buvo daug rašoma vietiniuose laikraščiuose, dažnai buvo išsakomi priekaištai, kad agitacija vyksta nepakankamai aktyviai. Ir dėl paskutinių dienų įvykių turimos tokios pakankamai tikslios žinios: vienas lietuvių karininkas man perpasakojo, kad liudininkas matė, jog prie sienos buvo pasiūsti perrengti civiliais rūbais kareiviai, jiems buvo išduota amunicija ir kulkosvaidžiai. Akivaizdu, juos tikimasi panaudoti ne sienos apsaugai, ką jie galėtų daryti ir (aprengti – *vert.*) uniforma, bet kitais tikslais.

Pirmųjų pasiūsta 1000 vadinamųjų "šaulių", tai reiškia šauliai-partizanai, jie yra pasieniečių pulko dispozicijoje. Oficialiai jie yra laikomi šauktiniais. Be to, buvo pasiūsti būriai iš milicijos ir karinės mokyklos ir galų gale – po dvi kuopas iš 2 ir 6 pulkų. Šitos dalys išsiūstos iš Klaipėdos, be to, dar prie sienos atgabenta kareivių iš kitų vietų, pavyzdžiui, Marijampolės. Maistą jiems

atgabena taip pat iš čia, pavyzdžiui, sausio 10 d. buvo išsiųsta didžiulė duonos siunta. Ar jau jie perėjo sieną, ar dar ne, nežinoma, nors kažkokia dalis greičiausiai jau yra Klaipėdos krašte.

Minėtas Gelbėjimo komitetas išleido atsišaukimą į Lietuvos šaulius, kviesdamas juos ateiti į pagalbą. Pastarieji į tai sureagavo ir šiandien Kaune iškabino proklamacijas, kviečiančias tapti savanoriais, vaduojant Mažąją Lietuvą. Tai reiškia, kad Lietuvos vyriausybės, leidžiančios viešą platinimą tokių atsišaukimų, neutralitetas pradeda šlubuoti.

Galima būti įsitikinusiems, kad Lietuva, be atitinkamos paramos iš kažkokios pusės, nebūtų ėmusis šitos avantiūros. Kyla klausimas – iš kokios pusės galėjo ateiti toks pažadas.

Antantės, ypač Prancūzijos, sutikimas yra neįmanomas, tuo labiau sprendžiant pagal dabartinę situaciją ir žinias tenyškščio prancūzų atstovo, kuris dažnai, beveik kiekvieną dieną, susitinka su Anglijos konsulu, iš ko galima spręsti, kad jie veikia palaikydami ryšius. Tik sunku spręsti, kaip toli Prancūzija žada eiti, norėdama išlaikyti iki šiol egzistavusią tvarką Klaipėdoje. Padovanis (Prancūzijos atstovas Kaune – *vert.*) sakė, kad jis veiks kategoriškai. Lenkija koncentruoja kariuomenę Dancige, tačiau jis galvoja, kad Lenkija į Klaipėdos įvykius nesikiš. Galbūt komisaras Petisnė ras galimybę neramumus likviduoti taikiu būdu, ką rodo pradėtos derybos su neramumų dalyviais (jeigu šita informacija yra teisinga).

Antra pusė, iš kurios lietuviai gali sulaukti pagalbos – Rusija. Šitą mintį patvirtina keletas įvykių: Rusijos nota šiuo klausimu sąjungininkams, pokalbiai, kurie vyko pas mane po Maskvos konferencijos su delegacijos nariais ir apie kuriuos aš jau pranešiau. Labai išraiškingi yra Radus-Zenkavičiaus pasisakymai, kad dabar jie įsitikino, kas jų tikri draugai, lietuviai ieškos jų tarp priešų savo buvusių "draugų". Dabar vyksta labai dažni susitikimai su Rusijos atstovu, jis beveik kiekvieną dieną lankosi ministerijoje. Apie Rusijos kariuomenės (18 divizijų) koncentravimą prie sienos su Lenkija Galvanauskas pareiškė, kad tai yra tiesioginė Maskvos konferencijos pasekmė, bet egzistuoja reali galimybė, kad tai yra susiję su paskutiniais įvykiais tiek Vakarų Europoje, tiek ir Klaipėdoje.

Tenka apgailestauti, kad labai sunku, beveik neįmanoma, geriau išsiaiškinti rusų ir lietuvių ryšius Kaune, kadangi rusai niekur nesirodo ir apie juos nieko negirdėti. Lygiai tokioje pačioje situacijoje yra ir kiti užsienio atstovai, kadangi jie taip pat nieko konkretaus nežino.

Kaune nėra tikslų žinių apie įvykius Klaipėdoje, todėl prašau Jūsų, pone direktoriau, mane informuoti apie gaunamus iš mūsų Klaipėdos konsulo pranešimus. Tai padėtų man rasti teisingas įvykių gijas ir nurodyti, kur reikia ieškoti jų atskaitos taško. Apskritai Kaune nerimas didelis, tik Užsienio reikalų ministerijoje paskutinėmis dienomis įsivyravo ramybė. Paskutinio pakalbio metu Galvanauskas atrodė labai mandagus ir juokėsi iš to, kad visi diplomatai veltui jaudinasi. Taip pat ir Didžiosios valstybės, kurios netgi kreipimuose į mažas valstybes užmiršta mandagumą ir kreipiasi į jas kaip į nuo jų priklausančias, o ne savarankiškas (čia jis turėjo omenyje paskutinę Poincaré notą). Atrodo, lietuviai tapo pasitikintys ir ramūs.

Iš esmės situacija atrodo tokia, kad jeigu komisarui Petisnė nepavyks to likviduoti taikiu būdu, gali kilti didžiulių sunkumų.

Prašau priimkite, pone Direktoriau, mano didelės pagarbos pareiškimą.

*Vygrabas, laikinasis pasiuntinybės vadovas*

R.

Konfidenciali.

*24*

MINISTRIJA.

192 g.  
29

*1924  
1924  
1924*

Latvijas Sūtniecībai Kauņā.

LA Nr. 2

Pārrunājot Memeles jautājumu paplašinātā ministrijas ap-

spriedē Ārlietu ministra **M e i e r o v i c a** kunga vadībā, tika pieņemti sekojoši atzinumi:

- 1) Klaipēdas pilsēta līdz ar visu apgabalu piekristu Lietuvai, jo ir šīs valsts dabiskā izeja pie jūras un saistās ar to ekonomiskā, ģeografiskā un arī etnografiskā ziņā;
- 2) Memeles apgabala piešķiršana Lietuvai varētu varbūt sekmet Lietavas-Polijas robežu strīdu nokārtošanu;
- 3) Polijas Republikas reālās saimnieciskās intereses attiecībā uz Nemunas upes un Klaipēdas ostas lietošanu jānokārto draudzīgi ar līgumu starp abām valstīm vislabāk līdz ar Memeles apgabala politiskās piederības un Polijas-Lietavas robežjautājuma atrisināšanu.

Šie Latvijas valdības uzskati un priekšlikumi varētu nodert par pamatu ietilgugo Lietavas-Polijas nesaskaņu nokārtošanai un Baltijas valstu saprašānās idejas nostiprināšanai.

Šos mūsu uzskatus lūdzu mutiski konfidencialā kārtā paziņot **G a l v a n a u s k a s** kungam. Paziņošanas veids un laiks Jums jāatrod pašiem, pieliekot visas pūles, lai Lietavas valdība saprastu, ka šis Lietavas-Polijas nesaskaņu nokārtošanas veids mums šķietas ir vienīgi lietderīgs, lai veicinātu Baltijas valstu savstarpējo tuvinašanos.

*F. Zelen*  
Ārlietu ministra biedrs

Žr. 2 dokumenta

## 2 dokumentas

LVVA. F. 2575. Apr. 11. B. 14. L. 27

Konfidencialiai

Latvijos Respublikos  
Užsienio reikalų ministerija  
1923 m. sausio 30 d.

### Latvijos pasiuntiniui Kaune

Aptarus Memelio klausimą išplėstiniame Ministerijos posėdyje, vadovautame Užsienio reikalų ministro pono Mejerovico, buvo priimti tokie nutarimai:

1) Klaipėdos miestas kartu su visu kraštu turi priklausyti Lietuvai, kadangi yra šios valstybės natūralus išėjimas į jūrą ir susijęs su ja ekonomiškai, geografiškai ir etnografiškai;

2) Galimas daiktas, kad Memelio krašto priskyrimas Lietuvai galėtų daryti įtaką lietuvių-lenkų pasienio ginčo išsprendimui;

3) Realius Lenkijos Respublikos ekonominius interesus naudotis Nemuno upe ir Klaipėdos uostu reikia sureguliuoti draugiškai – sutartimi tarp abiejų šalių, geriausiai kartu išsprendžiant Memelio krašto politinės priklausomybės ir lenkų-lietuvių sienos klausimą.

Šitoks Latvijos vyriausybės požiūris ir pasiūlymai galėtų tapti pagrindu sureguliuojant užsitęsusių lietuvių-lenkų nesutarimus ir stiprinant Baltijos valstybių suartėjimo idėją.

Prašom šiuos mūsų požiūrius žodžiu, konfidencialiai perduoti ponui Galvanauskui. Pranešimo būdą ir laiką Jūs turite surasti patys ir turite stengtis, kad Lietuvos vyriausybė suprastų, jog šitą lietuvių-lenkų nesutarimų sureguliovimo būdą mes laikome vieninteliu tinkamu suartėti Baltijos valstybėms.

parašas / F. Cielenas/  
*Užsienio reikalų ministro pavaduotojas*

## 3 dokumentas

LVVA. F. 2575. Apr. 11. B. 13. L. 396 – 398

### Iš konfidencialaus Latvijos užsienio reikalų ministerijos 1923 m. sausio 30 d. pranešimo

[...]

II. Klaipėdos klausimas. Iš visos Ministerijos gaunamos informacijos negalima susidaryti išsamaus vaizdo apie tai, su kokios valstybės žinia lietuviai pradėjo Klaipėdos avantiūrą. Bet viena yra neginčijama: Klaipėdos sukilimas įvyko su Kauno žinia, ir Kauno vyriausybė viena pati be išankstinio susitarimo su kokia nors didžiąja valstybe nebūtų padariusi šito žingsnio. Iš visų versijų labiausiai tikėtina, kad lietuviai prieš tai buvo susisiekę su Maskva. Apie suplanuotą akciją Klaipėdoje lietuviai bolševikus informavo Maskvos nusiginklavimo konferencijos metu. Kartu su mūsų delegacija iš Maskvos išvažiavo tik Lietuvos civiliai atstovai, tuo tarpu kariniai specialistai, vadovaujami Lietuvos generolo Radus-Zenkavičiaus, dar keletą dienų pasiliko Maskvoje. Čia lietuviai informavo bolševikus apie savo ketinimus ir išgavo pažadą [Rusijos – *vert.*] laikytis neutraliteto, jei lenkai ginklu neįsikiš į Klaipėdos reikalus. Jeigu šita versija teisinga, tai reikia pažymėti, kad bolševikai savo informatyvumą sugebėjo puikiai nuslėpti, kadangi oficialioji Rusijos spauda pirmomis sukilimo dienomis buvo labai pasipiktinusi Lietuva, kuri yra prancūzų imperializmo įrankis, su kurio pagalba galima užpulti Vokietiją iš kitos pusės. Taip pat ir Vokietijos spauda pačioje pradžioje buvo labai pasipiktinusi "niekšišku" lietuvių užpuolimu; tarp kitko, naujajam Vokietijos pasiuntiniui Kaune buvo duotas nurodymas atidėti akreditaciją šalies

prezidentui, taip pat pasiekdavo informacija apie vokiečių-lietuvių derybų nutraukimą (pabaigą). Greitai įvyko persilaužimas, kuris tarsi patvirtino šios versijos teisingumą. Prieš išvykstant Vokietijos pasiuntiniui grafui Brockdorf-Rantzau iš Maskvos į Berlyną Lietuvos atstovas Maskvoje jį informavo, kad Klaipėdos sukilimas vyksta su bolševikų žinia ir kad jie [bolševikai – *vert.*] su tuo sutinka. Iš tikrųjų, grįžus Brockdorf-Rantzau į Berlyną triukšmas vokiečių spaudoje nutilo; Vokietijos pasiuntinys Kaune buvo akredituotas su didžiule pompastika, vakare buvo surengtas iškilmingas pasiuntinio priėmimas su nuoširdžiomis kalbomis ir t.t. Remiantis pasiuntinio dr. Voito [Latvijos Vokietijoje – *vert.*] informacija, vokiečių-lietuvių derybas dabar galima laikyti sėkmingai baigtomis. Jeigu šita versija yra teisinga, tai dar kartą pasitvirtina nuomonė, kad lietuviai, norėdami realizuoti savo reikalavimus, atkaklumu ir užsispyrimu yra pasirengę paleisti ugnį visai Europai.

Latvijos vyriausybė smerkia tokius lietuvių metodus, kaip savo laiku pasmerkė Želigovskio ir panašias avantiūras. Kalbant apie Klaipėdos krašto priklausomybę, Latvijos vyriausybė visada manė, kad Klaipėda visų pirma turi priklausyti Lietuvai, prijungus Klaipėdą prie Lietuvos, pastaroji užmirš Vilniaus klausimą, jį [Vilnių – *vert.*] susigrąžinti sau, žvelgiant neutraliai, Lietuvai nėra jokių vilčių. Jeigu prijungus Klaipėdą prie Lietuvos lietuviai atsisakytų Vilniaus ir susitaikytų su Lenkija, būtų pasiekta didelė taikos Rytų Europoje sėkmė. Ypač toks klausimo sprendimas būtų naudingas Baltijos valstybių sąjungai, kuri, kaip žinoma, iki šiol negalėjo būti realizuota iš esmės dėl Vilniaus klausimo. Ministerijos taryba, aptarusi Klaipėdos klausimą, padarė tokias išvadas: (žr.: Latvijos Respublikos užsienio reikalų ministerijos 1923 m. sausio 30 d. konfidencialų pranešimą Latvijos pasiuntiniui Kaune. 2 dok.).

Latvijos atstovui Kaune yra pavesta konfidencialiai, žodžiu šias išvadas perduoti Lietuvos užsienio reikalų ministrui, kartu iš visų jėgų stengiantis įtikinti Lietuvos vyriausybę, kad šis lietuvių-lenkų konflikto sureguliuojimo būdas mums atrodo vienintelis teisingas, galintis padėti Baltijos valstybėms tarpusavyje suartėti.

Prašau laikyti aukščiau išdėstytas išvadas oficialia Latvijos vyriausybės nuomone Klaipėdos klausimu ir jas pateikti, kai į mus, kaip kaimynus, kreipsis dėl mūsų požiūrio ar patarimų. Kartu mūsų pranešimą reikia niuansuoti ir sušvelninti kiekvienu atveju, stengiantis nekonfliktuoti su tos valstybės, kuri teirasis, požiūriu.

Stebint situaciją iš Rygos, jautriausiai į įvykius [Klaipėdoje – *vert.*] sureagavo prancūzai ir lenkai; mažiau suinteresuoti atrodo anglai ir italai, kuriuos, regis, labiausiai jaudina tai, kaip išgelbėti sąjungininkų prestižą Klaipėdoje. Šių valstybių pasiuntiniai jau porą savaičių yra Kaune. Remiantis mūsų pasiuntinių pranešimais, Estijos ir Suomijos požiūriai daugmaž sutampa su mūsų.

Sprendžiant iš ankstesnės sąjungininkų taktikos, atrodo, kad lietuviai išsaugos Klaipėdą kaip savo. Nepaisant prancūzų pasipiktinimo ir susidūrimų pačioje Klaipėdoje, prancūzų eskadra atvyko labai pavėlavusi, o ir dabar, kai prancūzų ir anglų kariniai laivai yra Klaipėdos vandenyse ir kai sukilimo dalyviai atvirai pareiškė, kad iš Klaipėdos jie neišeis, nepastebima jokių energingų veiksmų, kurie būtų kaip tik laiku, jeigu sąjungininkai būtų nusprendę bet kokia kaina susigrąžinti krašto kontrolę.

Klaipėdos byloje Latviją labiausiai domina Lenkijos kišimasis arba nesikišimas, nes nuo to priklauso bus karas ar taika. Daugiau ar mažiau aišku, kad Lenkijos įsikišimo atveju Rusija neliks neutrali. Lenkija visada pabrėždavo savo „natūralius“ interesus Klaipėdoje ir nuo įsikišimo ją sulaukys tik tam tikras didžiųjų valstybių, visų pirma, Prancūzijos patarimas susilaikyti. Kiek žinoma, Prancūzijos pasiuntinys Rygoje savo vyriausybės pavedimu tai jau pareiškė lenkų pasiuntiniui. Lenkų kariuomenės panaudojimas iš sąjungininkų pusės Klaipėdos krašte, siekiant įvesti rimtį, turėtų fatalinių pasekmių.

[...]

#### 4 dokumentas

LVVA. F. 2575. Apr. 11. B. 14. L. 21 – 25

### Pranešimas laikinojo Latvijos pasiuntinybės Kaune vadovo Vygrado užsienio reikalų ministro pavaduotojui F. Cielenui (Cielēns)

1923 m. vasario 11 d.  
Konfidencialiai

Pranešimas  
Didžiai gerbiamas Ponas Ministre!

Klaipėdos klausimas, atrodo, laimingai baigėsi, ir daugiau negresia tolesnės komplikacijos; sąjungininkų Komisija paskutinėmis dienomis dirba sėkmingai ir įgyvendino visus reikalavimus. Sudaryta nauja vyriausybė [direktorija – *vert.*], vadovaujama buvusio pasiuntinio Revelyje [Taline – *vert.*] Gailiaus. [...] Kariuomenė performuojama į miliciją, vadovaujama pulkininko Trousson.

Vakar ir užvakar ilgai kalbėjau su Galvanausku ir Politikos departamento direktoriumi Balučiu apie dabartinę Klaipėdos padėtį ir Vilniaus klausimą.

Galvanauskui aš išsaciau Jūsų laiške Nr. B65429 išdėstyta mūsų Vyriausybės požiūrį į galimybes sureguliuoti lietuvių–lenkų ginčą dėl Klaipėdos krašto priskyrimo Lietuvai. Bet kadangi Galvanauskas ir ši kartą, kaip ir anksčiau daugelį kartų, buvo labai santūrus, tai ir aš kol kas jam visiškai atvirai nepasaciau, kad kalbu Vyriausybės vardu, atidėdamas tai palankesniai laikui, o stengiausi tik sužinoti jo nuomonę.

Iš pokalbio buvo aišku, kad lietuviai iki šiol mumis vis dar netiki, o galvoja, kad mes veikiame inspiruoti Lenkijos.

Toks Galvanausko neryžtingumas daugiausia paaiškinamas jo asmeninėmis savybėmis. Jis ne toks atviras, labiau nedrąsus, taip pat ne toks savarankiškas nei buvo Jurgutis. Galvanauskas turi būti atsargus, jis bijo prisiimti kokią nors atsakomybę, kadangi jis nėra jokios partijos veikėjas ir, kaip girdėti, naujajame kabinete taip pat nori likti eiti tas pačias pareigas, todėl ir bando visiems įtikti.

Iš mūsų pokalbio reikia dar pažymėti, kad Galvanauskas pasakojo – jam pranešė Baltrušaitis, – jog rusai pradeda vykdyti mums priešišką politiką, kad atkeršytų mums už Lenkijos palaikymą Maskvos konferencijos metu.

Pokalbio su Balučiu metu mes išsamiau Vilniaus klausimo neaptarėme, jis tik tarp kitko pasakė, kad mano, jog atėjo laikas, kai Prancūzija ras sutarimą su Rusija, ir tai gali įvykti greičiau, nei visi galvoja. Jis remiasi Herriot sėkme ir straipsniais daugelyje prancūzų laikraščių. Tokiu atveju įmanoma, kad rytinę Lenkijos sieną drauge nustatys Antantė ir Rusija, kas savo ruožtu darytų įtaką ginčo dėl Vilniaus baigčiai.

Išsamiau mes aptarėme Tautų Sąjungos nutarimą dėl demarkacijos linijos neutralioje zonoje tarp Lenkijos ir Lietuvos nustatymo. Kaip aš jau telegrafavau, lietuviai perdavė telegrafu protestą, reikalaudami teiktis ši klausimą spręsti tarptautiniam Hagos tribunolui, kadangi tai nepriklauso Tautų Sąjungos kompetencijai. Lietuviai negali sutikti su šiuo nutarimu, kadangi jis pažeidžia Suvalkų sutartį, kuri jau nustatė demarkacijos liniją. Taigi sutikę dėl naujosios linijos sankcionuotų Suvalkų sutarties pažeidimą ir kaip pasekmę – Vilniaus krašto okupaciją. Jeigu lenkai bandys užimti naują liniją jėga, lietuviai bus priversti priešintis visais būdais. Demarkacijos linijos tikslas – užtikrinti neutralios zonos gyventojų saugumą, kuris nustačius planuojamą liniją nebus pasiektas. Tai įrodo tokios linijos situacija Suvalkų gubernijoje, kur abiejose jos pusėse yra atitinkamų valstybių administracijos be kariuomenės skyrių, ir vis dėlto lenkai užpuola kaimus Lietuvos pusėje. Tai reiškia, kad nauja demarkacijos linija niekuo nepagrįsta ir visiškai nepriimtina.



Visuomenėje ir spaudoje du paskutiniai klausimai kol kas didesnio susidomėjimo nesulaukė – visi dar susirūpinę Klaipėda, taip pat iš vyriausybės nelaukiama aktyvių veiksmų dėl Vilniaus, nors ir palaikomi bei stiprėja neramumai. Galvanauskas taip pat pareiškė, kad jeigu nebus vilties artimiausiu metu Vilniaus klausimo išspręsti taikiu būdu, tai Lietuvai neliks nieko kita, kaip susprogdinti Lenkiją jos pačios žemėje, suorganizavus prieš ją sukilimą visų užspaustų kitataučių.

Nors numatomą Klaipėdos prijungimą Kaunas laiko savo nuopelnu ir pergale, reikia pripažinti, kad ji pasiekta tik nuolaidžiauojant visiems sąjungininkų reikalavimams. Galbūt tai suvokę lietuviai ne taip ryžtingai kartotų analogiškus žingsnius. Prancūzijos atstovai man pasakė, kad Klaipėdos atidavimas keliais mėnesiais anksčiau būtų sulaukęs didžiulio Lietuvos palankumo ir nuolaidų sprendžiant Vilniaus klausimą, bet vis dėlto galima tikėtis, kad dabar bus daugiau vilčių baigti šį ginčą, apie ką pranešama Paryžiuje. Didžiulę reikšmę turi sąjungininkų pasiuntinių buvimas Kaune, jų žodžiai ir perspėjimai, yra vilties, kad Lietuvos vyriausybė atkreips į juos dėmesį. Anglijos pasiuntinys man pasakė, kad jis lietuviams patarė: jeigu lenkai netgi norės užimti naują demarkacijos liniją, kas mažai tikėtina, tai nesipriešinti jėga, o išlaukti savo protesto rezultatų. Pasiuntinys taip pat visiškai sutinka su tuo, kad būtina sutelkti visas jėgas dėl Baltijos valstybių suartėjimo. Tačiau svarbiausia to kliūtis ir stabdys yra Vilniaus klausimas.

[...]

Dabar Kaune ruošiamasi 5-osioms valstybės paskelbimo metinėms. Pageidautina, kad iš Rygos atsiųstų ypač nuoširdų sveikinimą ryšium su geranorišku Klaipėdos klausimo išsprendimu. Tai visada padaro gerą įspūdį savotišku būdu pasižymintiems lietuviams.

Prašau priimti, Ponas Ministre, mano didelės pagarbos pareiškimą.

/parašas/

*Laikinasis pasiuntinybės vadovas*

#### **5 dokumentas**

LVVA. F. 2575. Apr. 11. B. 13. L. 259 – 262

#### **Iš Latvijos pasiuntinio Lenkijoje Martinio Nukšos (Mārtiņš Nukša) 1923 m. kovo 7 d. pranešimo**

[...]

#### Klaipėdos klausimas

Per paskutiniuosius du mėnesius apie Klaipėdos klausimą galvoja visi lenkai. Nepaisant visiško Hymanso projekto atmetimo, Lenkija vis dar vylėsi išplėsti savo įtaką Lietuvai, turėdama tikslą, kad šita įtaka galų gale išaugtų į Lenkijos suverenitetą mūsų pietinės kaimynės atžvilgiu. Lenkija stengėsi sustiprinti savo įtaką Klaipėdoje, ji taip pat bando į savo rankas paimti Grivos [Latvijoje – *vert.*] geležinkelio mazgą. Taigi Lenkija Lietuvą į savo glėbį paimtų iš abiejų pusių: lenkai kontroliuotą Lietuvos išėjimą į jūrą; lenkai kontroliuotą Lietuvos susisiekimą su Rusija. Praėjusių metų pavasarį sudariusi prekybos sutartį su Klaipėda, Lenkija ne tiek stengėsi užtikrinti savo dabartinius ekonominius interesus, kiek labiau stiprinti savo politinę įtaką. Susisiekimas Nemuno upe lenkams yra uždarytas, bet Klaipėda, žvelgiant iš lenkų ūkinės pusės, turi palyginus nedidelę reikšmę.

Pasiuntinių taryboje [Ambasadorių konferencijoje – *vert.*] Lenkija, žinoma, priešinosi lietuvių reikalavimams Klaipėdą prijungti prie Lietuvos, o pasisakė už klaipėdiečių pasiūlymą – Klaipėdos krašte išlaikyti iki šiol egzistavusį *status quo*; vis dėlto pabrėžtina, kad klaipėdiečiai tokią padėtį reikalavo patvirtinti visam laikui, o lenkai – tik 10 metų.

Lenkų siekiai Klaipėdoje buvo aiškiai matomi. Lietuvių sukilimas negalėjo nesukelti Lenkijoje didelio nerimo. Užsienio reikalų ministerija skubiai išsiuntė protesto notą Ambasadorių konferencijai. Tačiau aktyviai įsikišti Lenkija vis dėlto neišdrįso, atsižvelgdama į tai, kad

Prancūzija buvo užimta Rūro srityje ir todėl tarptautinis jėgų išsidėstymas nebuvo aiškus. Įsivelti į avantiūrą viena Lenkija bijojo. Tokia avantiūra galėjo lengvai privesti prie visiškos finansinės katastrofos, kadangi nepaisant nevienkartinio Lenkijos vyriausybės taikos politikos deklaravimo lenkų markė biržoje krito panašiai greitai kaip ir Vokietijos markė.

Vis dėlto Lenkija, regis, buvo pasiruošusi suduoti slaptą smūgį Lietuvai iš Klaipėdos, siųsdama čia papildomas pajėgas didžiųjų valstybių žinion. Tačiau tam buvo būtinas Ambasadorių konferencijos, vadinasi, didžiųjų valstybių, kvietimas. Tačiau jo nebuvo sulaukta.

Lenkų nuosaikumą Klaipėdos klausimu diktavo ir kitos aplinkybės. Jie negalėjo nepastebėti žinomos analogijos – Želigovskio žygio į Vilnių ir dabartinio lietuvių žygio į Klaipėdą. Pačioje konflikto pradžioje Užsienio reikalų ministerijoje man nurodė, jog būtina matyti skirtumą tarp Vilniaus ir Klaipėdos. Kai Želigovskis užėmė Vilnių, tarptautiniu požiūriu jis buvo *res nullius*; Klaipėdoje, skirtingai, veikė tarptautiškai pripažintas režimas.

Lietuvių puolimas Klaipėdoje lenkams nebuvo netikėtas. Jie jau prieš tris dienas, prieš lietuviams peržengiant Klaipėdos krašto sieną, informavo didžiąsias valstybes apie laukiamą puolimą. Praėjo trys dienos prieš pasirodant lietuviams Klaipėdoje, bet didžiosios valstybės vis dėlto nesuspėjo atsiųsti papildomų pajėgų Klaipėdos gynybai. Lenkijoje kilo įtarimų, kad didžiosios valstybės galbūt yra pasiruošusios palikti Klaipėdą Lietuvai. Tai galima buvo pastebėti pokalbiuose, vykusiuose pas mane Užsienio reikalų ministerijoje, taip pat su Seimo užsienio reikalų komisijos pirmininku Dombskiu. Lenkija neabejojo, kad ir Maskva, ir Berlynas buvo informuoti apie būsimą puolimą. Netiesiogiai tai liudijo Vokietijos pasiuntinio Maskvoje Brockdorf-Rantzau kelionė į Berlyną per Varšuvą, o ne kaip būdavo įprastai – per Rygą. Brockdorf-Rantzau išvažiavo iš Maskvos prieš pajudant lietuviams į Klaipėdą, ir kadangi jis pats pasirinko kelią per Varšuvą, tai galėjo reikšti, kad jis iš anksto žinojo, jog kelias Ryga – Kaunas bus uždarytas.

Atsižvelgiant į tai, Pasiuntinių tarybos [Ambasadorių konferencijos – *vert.*] nutarimas lenkams nebuvo visiškai netikėtas ir visuomeninė opinija aprimo greičiau, nei buvo galima tikėtis.

Aš dariau, ką galėjau, norėdamas paveikti klausimo sprendimą ta kryptimi, kuri nurodyta Užsienio reikalų ministerijos [Latvijos – *vert.*], informavau didžiųjų valstybių atstovus ir kai kuriuos įtakingus užsienio žurnalistus, tarp jų ir specialųjį „Times“ korespondentą.

[...]

2575. f., 11. apr., 13. l.

20.

259

būtu spiesta mūsu tagadējo robežu atstāt, jo šimbrīžam pie Polijas starptautiskiem sareģģijumiem vēl pievienojas viņas iekšējās grūtības, tiklab finanšu ziņā, kā arī zīmejojies uz valsts iekšējo nostiprināšanos un politisko līniju nosprašanās pēc izdarītam vēlēšanām un pēc decembra atentāta.

Pil. dokka  
atb. loksuna.

Ķakarā ar jautājumu par Pilsudska apciemojumu Rīgā, par kuru bija parādījusās ziņas arī Rīgas laikrakstos ar piezīmi par incidentu, kas izcēlies pie šī jautājuma apspriešanas, Polijas visvācu orgāns "Deutsche Rundschau"/Brombergā/ bija ievietojis aizrādījumu (pielikums Nr.1) ar piebildumu, ka apciemojuma gadījumā tikšot virsīta uz priekšu Latvijas-Polijas militār konvencija.

Šo ziņu atsaucu ar vēstuli "Deutsche Rundschau" redakcijam, kā tas redzams no pielikuma Nr.2.

Kla. pēdas  
jae. taluns.

Klaipēdas jautājums nodarbina pēdējo divu mēnešu laikā visu poļu prātus. Neskatoties uz Hymansa projekta galīgu atzīdīšanu Polija tomēr vēl nebija zaudejusi cerības izpīlēt savu iespaīdu pār Lietuvu ar nolīku, ka šīs iespaīds savī beīdzamā stādījā varetu izvērsties par Polijas suverēnātati pār mūsu kuīmīgu dienvidos. Polija centās nostiprināt savu iespaīdu Klaipēdā, viņa ranga arī dabūt savīs rokās Grīvas uzlzcēļu mezglu. Tādā veīdā Polija sapemtu Lietuvu savos apkampīenos no abām pusēm: poļu kontrole pār Lietuvu pie izējas uz jūru; pol, u kontrole Lietāvas satīkēmē ar Krieviju. Noslēdzot pagģjušā gada pavasarī tīrdzniecības līgumu ar Klaipēdu, Polija mazāk rģpejās par savu tagadējo ekonomisko intresī apmierināšanu, nekā par politiskā iespaīda nodībīnāša-

Žr. 5 dokumentā

21.  
L60

nu. Kamēr Ņemamas ūdens ceļš poļiem ir slēgts, tomēr Klaipēdai no poļu saimnieciskā viedokļa skatoties, ir samērā maza nozīme.

Sūtņu padomē Polija, saprotams, noteikti pretojās leišu prasībai par Klaipēdas pievienošanu Lietuvai, bet izteicās par labu Klaipēdiešu projektam - uzturēt Klaipēdas apgabālā līdzsinejo status quo; zīmīgi tomēr, ka Klaipēdieši prasīja šo iekārtu notiekt uz visiem laikiem, poļi turpretim - tikai uz desmit gadiem.

Poļu tieksmes Klaipēdā tā tad bija skaidri redzamas. Lietuviešu sacelšanās nevarēja neizsaukt lielu uztraukumu Polijā. Arlietu ministrija steigšus nosūtīja protesta notu Sūtņu konferencē. Aktīvi iejaukties Polija tomēr neusdrošinājās, ievērojot to, ka Francija bija nodarbināta Rūras apgabalā, un tadējā starptautiskā spēku konstelācija nebija skaidrā. Ielaisties avantūrā tiens - Polija baidījās. Tāda avantūra varēja viegli novest pie pilnīgas finanšu katastrofas, jo, neskatoties uz to, ka poļu valdība vairākas reizes bija deklarējusi miera politiku, poļu marka krita birzā līdzīgā ātrumā ar vācu marku.

Tomēr Polija, liekas, būtu bijusi ar mieru uzstāties pret Lietuvai Klaipēdā maskotā veidā, sūtot uz turieni palīga spēkus Ziemeļvalstju rīcībā. Bet priekš tam vajadzēja Sūtņu konferences resp. Ziemeļvalstju uzaicinājuma; tāds uzaicinājums tomēr nenāca.

Poļu mērenību Klaipēdas jautājumā dikteja vēl citi apstākļi. Viņiem navareja palikt apsveikta zināma analogija starp nelīgostu gājienu uz Viļņu un tagadējo leišu

gājienu uz Klaipēdu. Ārlietu ministrijā man tūlīn konfliktu sākumā aizrādīja, ka esot jātaisa izšķirība starp Viļņu un Klaipēdu. Kad Zeligovskis ieņēmis Viļņu, tā esot bijusi starptautiskā ziņā res nullius; Klaipēdā, turpretim, pastāvēt starptautiski atzīts režīms.

Leišu uzbrukums Klaipēdai nenāca poļiem negaidīts. Viņi jau 3 dienas agrāk, pirms leiši bija pārgājuši pār Klaipēdas teritorijas robežu, bija ziņojuši Lielvalstīm par gatavoto uzbrukumu. Bija pagājušas pēc tam vēl 3 dienas, pirms leiši nonāca Klaipēdā, bet Lielvalstis tomēr nebija paguvušas atsūtīt papildu spēkus Klaipēdas aizsargāšanai. Polijā radās aizdomas, ka Lielvalstis varbūt ir ar mieru atstāt Klaipēdu Lietavai. To vareņu manīt sarunās, kuras man bija vairākas reizes ārlietu ministrijā un arī ar Dombki, Seima ārlietu komisijas priekšsēdētāju. Polija nešaubījās arī, ka i Maskava i Berlīne bijušas iepriekš par nedomato uzbrukumu informētas. Indirekti uz to norādīja Vācijas sūtņa Maskavā, Brockdorfa-Rantzau, brauciens no Maskavas uz Berlīni caur Varšavu, un nevis caur Rīgu, kā parasti: Brockdorfs-Rantzau bija izbraucis no Maskavas pirms leišu kustības uz Klaipēdu un, tā kā viņš bija izvēlējis ceļu caur Varšavu, tad viņam būš bijis iepriekš zināms, ka ceļš caur Rīgu-Kaunu būš slēgts.

To ievērojot, Sūtņu padomes lēmums nenāca poļiem gluži negaidīts un sabiedrības doma apmierinājās drīzāk, nekā vareja paredzēt.

No savas puses darīju, cik bija iespējams, lai iespaidotu jautājuma atrisināšanu ārlietu ministrijas norādītā

262  
27.

virzienā (sk. Jūsu telegramas Nr. 4120 un Nr. 412), informē-  
dams Lielvalstu priekšstājus un dažus iespaidīgus ārzemju  
žurnalistus, starp tiem "Times" speciālu korespondentu .

Jūsu ziņa par to, ka leišu papildu spēki Klaipēdai  
pārvesti patvaļīgi pār Latvijas teritoriju caur Priekuli,  
še neizsauca uzbudinajuma, jo katru reizi kad gēja runa  
par "Priekuli", stingri norādīju, ka te var būt runa <sup>vienu</sup> par  
"Priekulis", kas atrodās uz dienvidiem no Klaipēdas pil-  
sētas.

Uztrankums Klaipēdas dēļ, norīna vēl vairāk, kad ar  
lēmumu par neitralās joslas likvidēšanu, poļiem radās la-  
bas cerības galīgi nokārtot sev par labu Viļņas jautājumu  
straptautiskā nozīmē.

Tautu Savienības Padomes lēmumu par neitralās joslas  
likvidēšanu Polijas valdība un visa sabiedrība uzņēma ar  
lielu prieku. No vienas puses ar to tika likvidēts nedro-  
šais stāvoklis pie joslas apgabālā, kur visai bieži <sup>uzbrukumus</sup> notika  
mierīgiem iedzīvotājiem. Šos uzbrukumus uz poļu rēķina  
Lietavā un uz leišu rēķina Polijā izdarīja nereti vienkār-  
šas laupītāju bandas, kuras mierīgi vareja slēpties nei-  
tralā joslā, kur tās nebija padotas ne vienas, ne arī otras  
zemes jurisdikcijai.

No otras puses, ar neitralās joslas likvidēšanu tika  
fiksēta zināma līnija, kuru, kaut gan oficiālais Tautu Līgas  
Padomes lēmums to noliedza, zināmā mērā var uzskatīt par  
nākošo Polijas-Lietavas robežu.

Īsi pirms 15. februāra, kad vajadzēja notikt piespie-  
tās joslas daļas pārņemšanai, valdība Varsavā zināma nervozi

Godāts Ministru Prezidenta Kungs,

Man bija šodien saruna ar Poli-

jas sūtni Londonā un delegātu pie Tautu Savienības, Skirmunta kunga, par kuru es atļaujos Jums ziņot.

Skirmunta kungs pirms sēdes, kurā nāca priekšā Klaipēdas jautājums, lai sarunā man saka šādi:

Es vēlējos ar Jums viss šīs dienas runāt. Vai Jums ir to kādi tuvāki sakari ar lietaviešiem? Manu atbildi, ka šeit šādā tīkšā, Skirmunta kungs turpināja: Polija stāv vēl vienmēr uz tā stāvokļa, kādu tā iepērn jau agrāk. Mēs esam Lietuvai izkaidrojuši un to es aizstāvēju arī kā ārlietu ministrs un tā ir arī tagadējā Polijas politika, ka starp Poliju un Lietuvu jānodibinājas nepieciešamā kaimiņu attiecības, nokārtojot saimnieciskās un konsularas jautājumus, mēs neprasam, lai Lietuva atteiktos no savas politiskā stāvokļa, bet ir absurds uzskatīt mūsu attiecības kā kara stāvokli starp abām valstīm. Saimnieciskās vajadzības spieš domāt, kā atjaunot attikumi. Mēs saprotam Lietuvas izturēšanos, bet mēs baidāmies, ka sabiedriskā doma varētu spiest panākt oitādu stāvokli. Mēs negribam draudēt, bet, kā jau teikts, dzīve piespiež un tapēc, ja Jums ir iespējams, pasakiet to lietaviešiem. Es noklausījos Skirmunta kunga runā, kuru tas man saka, ar lielu pārliedību un pat zināmu savjumu, nako nesaijis, lai atļautu tam pilnīgi visu izveidot. Var redzēt, ka Skirmunta kungs neiztaica savas personīgus ieskatu neus arī nejamāi garamejot, bet ka Polijas politika gatavojas kādus soļus, lai lietaviešus piespiestu iesākt sarunas par zināmu attiecību nokārtošanu. To nevērojamu esmu taisījis arī ne pilnā sarunās, arī ar W. S. sekretariātu un padomes aprindām. Visur valodās, ka lietaviešu unvešanās esot pārāk intranzigenta niseiskās vajadzības nepieļaidot, ka tāda izturēšanās No sarunas beigām paturu vēl iespaidu, ka Skirmunta kungs piedot savai runai oiesas pārliedības un noteiktības rā visa vārdiem, ka būtu vēlams, lai Lietuva to zinātu, es pie ka pie gadījuma mēģināju ar lietaviešiem maigi par visu to uz ko Skirmunta kungs piemetināja, "ne maigi, bet gan šerādēt lietas nepietnību, kā esmu ļoti to vēlēšos. Protams, ka es nevar šo darīt, nesapējta Jums par šo sarunu un mans nodoms arī bija

vairāk noskaidrot pagu stāvokli, nekā parādāt tajā kādu rīst  
Domāju arī, ka lietaviegi būs jau no oītas puses pietiekoši i  
nēti.

Ar dziļu oīepu

M. Valters.

Parīzē, 17. decembrī 1923. g.

Par noraksta pareizību:

Baltijas valstu nodaļas sekretars.

6 dokumentas

LVVA. F. 2575. Apr. 11. B. 13. L. 6

**Ypatingojo ir īgalotojo pasiuntinio Italijoje Mikelio Valterio (Valters) laiškas  
Latvijas Ministrui Pirmininkui**

Gerbiamas Pone Ministre Pirmininke,

Šiandien kalbēju su Lenkijos pasiuntiniu Londone ir atstovu prie Tautų Sajungos ponu Skirmuntu, apie jį pranešu:

Ponas Skirmuntas prieš posėdį, kuriame buvo numatyta svarstyti Klaipėdos klausimą, šitame pokalbyje man pasakė:

Visas tas dienas aš norėjau su Jumis pasikalbėti. Ar turite Jūs čia kokių nors artimų ryšių su lietuviais? Man atsakius, kad kai kada su jais susitinku, ponas Skirmuntas tęsė: Lenkija vis dar tos pačios nuomonės, kaip ir anksčiau. Mes jau Lietuvai išaiškinome, ir tą nuomonę aš gyniau kaip užsienio reikalų ministras ir tai yra dabartinė Lenkijos politika, kad būtina tarp Lenkijos ir Lietuvos sureguliuoti kaimyninius santykius, išsprendus ekonominius ir konsulinius klausimus. Mes nereikalaujame, kad Lietuva atsisakytų savo politinių pažiūrų, tačiau yra absurdas mūsų santykius laikyti karo tarp abiejų valstybių padėtimi. Ekonominis būtinumas verčia galvoti, kaip atnaujinti ryšius. Mes suprantam Lietuvos požiūrį, bet mes bijome, kad visuomenės nuomonė gali sukelti kitokią padėtį. Mes nenorime grasinti, tačiau, kaip jau buvo pasakyta, gyvenimas priverčia, ir todėl, jeigu turite galimybę, pasakykite tai lietuviams. Aš išklausiau pono Skirmunto kalbos, pasakytos man su dideliu pasitikėjimu ir netgi su tam tikru jauduliu, nieko nepasakęs, kad leisčiau jam viską laisvai išsakyti. Galima buvo matyti, kad ponas Skirmuntas dėstė ne savo asmeninę nuomonę, taip pat nedarė to atsitiktinai, kad Lenkijos politikai ruošiasi žengti kažkokius žingsnius, norėdami priversti lietuvius pradėti derybas dėl žinomo santykių sureguliuavimo. Šias pastabas aš išsaciau taip pat ir kitų pokalbių sekretoriato ir Tautų Sajungos aplinkoje metu. Apskritai sklinda gandai, kad lietuvių elgesys yra per daug nelankstus, bet ekonominė būtinybė kitaip neleidžia elgtis. Pokalbio pabaigoje man susidarė įspūdis, kad ponas Skirmuntas savo kalbą stengėsi pateikti užtikrintai ir apibrėžtai. Į jo pageidavimą, kad Lietuva apie tai žinotų, aš pažadėjau, pasitaikius progai, su



lietuviais švelniai pakalbėti, o ponas Skirmuntas papildė: "Ne švelniai, o nurodykite padėties rimtumą, ko aš labai pageidaučiau". Žinoma, aš negaliu to daryti, nepranešęs Jums apie šį pokalbį, ir mano sumanymas būtų – labiau išsiaiškinti pačią pdėtį, o ne numatyti kokius nors veiksmus. Galvoju, kad lietuviai bus pakankamai apie tai informuoti iš kitų šaltinių.

Su didžia pagarba

*M. Valters*  
*Paryžius, 1923 m. gruodžio 17 d.*

### **The Klaipeda Issue and Latvia in 1923**

*Ēriks Jēkabsons*

#### *Summary*

The procedure and conditions of the incorporation of Klaipeda district into Lithuania in 1923 and the international reaction to the fact in essence reflected the complicated situation in the entire Eastern and Central European region after the First World War. Because of the permanent conflict with Poland, already since 1920 Lithuania had pursued a somewhat different policy than the other Baltic States. Lithuanian course was marked by attempts to get closer to the Soviet Russia and Germany – the countries that the other two Baltic States perceived as a potential threat. The position of Latvia did not essentially change during Klaipeda events. Already since the Vilnius issue in 1919 the Latvian government has formally pursued neutral policy vis-a-vis Lithuanian-Polish conflict, although in some periods the position tended to shift from neutral towards pro-Polish. Latvia was interested both in co-operation with the relatively strong Poland and in the existence of independent Lithuania. In August 1922 the Minister of Foreign Affairs Z. Meierovics formulated the position of Latvia regarding Lithuanian-Polish conflict recognizing a firm course towards developing into a nation-state as the only correct way for the state of Lithuania to pursue and admitting that from the perspective of economic development Lithuania needed Klaipeda, which meant access to the sea. Henceforth this position was rather unambiguously maintained also by Latvia's diplomatic representatives. In 1923 the governments of Latvia and Estonia concluded treaty of military union and tried to bring into the union the other Baltic States (Finland, Poland and Lithuania). It was an extremely challenging goal in view of the mutually irreconcilable relations between Lithuania and Poland. Yet, the Latvian government did not cease the efforts to reconcile both states and regarded Klaipeda events as a plausible opportunity to achieve the reconciliation, which would open the way for the establishment of a union consisting of all Baltic States.

At the same time it cannot be denied that Latvian government maintained a very cautious attitude towards the foreign policy pursued by the Lithuanian government. It was particularly obvious in Latvia's attitude towards the increasingly "horizontal" policy (orientation towards the USSR and Germany) of the Lithuanian government after Klaipeda events in 1923, because of the concern for the possible consequences of such policy for the security of entire region. All in all the attitude of Latvian government towards the Lithuanian claims related to Vilnius and other issues could be most precisely described as non-supportive. The only claim that Latvia did support (and not unambiguously at that) was for the incorporation of Klaipeda into the State of Lithuania, because it was dictated by the geo-political interests of Latvia. In Latvia, because of unsubstantiated hope that Lithuania would soften her position on Vilnius issue and would come closer to the other Baltic States, the yielding of Klaipeda to Lithuania was perceived as a tool not only to consolidate the independence of this state but also to appease the ambitions of its

government. The attitude of Latvia towards Klaipeda issue clearly illustrates the Latvian position regarding both Lithuanian–Polish conflict, the Lithuanian foreign policy orientation towards the USSR and Germany that largely followed from the former aspect and the overall Latvian position regarding the establishment of a union of the Baltic States. Within the limits of its capacity the Latvian government tried to do everything possible to find a solution to the conflict, including the readiness to assume the role of a mediator or a go-between that would have not only fostered her position in the region but also contributed to Latvia's international. These efforts were dictated by fear of an armed conflict in the region that would have pose an immediate or eventual direct threat not only to the conflicting parties (Poland, for example), but Latvia too.